

Česká nová vlna

FAVh001

15. 12. 2022

Mgr. Šárka Gmitterková, Ph.D.

Případ pro začínajícího kata (1969, r. Pavel Juráček)

Scénář: volná adaptace *Gulliverových cest* Jonathana Swifta – Pavel Juráček,
Kamera: Jan Kališ, **Hudba:** Luboš Fišer, **Hrají:** Lubomír Kostelka, Pavel Landovský, Milena Zahrynowská, Klára Jerneková, Slávka Budínová, Věra Ferbasová, Miroslav Macháček a další

1. Rekonstruuje si příběh pouti Lemuela Gullivera tak, jak o ní vypráví film. Shrňte si děj maximálně do pěti vět.
2. Pokud se o filmu mluví primárně jako o podobenství totalitního režimu, pak si poznamenejte alespoň tři věci, které takové vnímání *Případu pro začínajícího kata* dokládají.
3. Cesta Lemuela Gullivera ale může být také putováním proti proudu času. Jaké časové zákonitosti ve filmu vládnu a jak styl přispívá k chronologické (dez)orientaci?
4. Případ pro začínajícího kata není jen fascinující alegorií, ale také precizně vystavěným fikčním světem co do výpravy, dekorací a kostýmů. Jak byste na základě těchto prvků popsali Balnibarbi a Laputu? V jakých prostorách a interiérech jejich obyvatelé žijí a pracují, jak stolují, jak se šatí a co to všechno o nich vypovídá?

1968, tzv. polednové období

- Pád Antonína Novotného – v lednu odvolán z postu prvního tajemníka ÚV KSČ, v březnu odstoupuje z funkce prezidenta ČSSR
- Novým prezidentem se stává **Ludvík Svoboda**, na pozici prvního tajemníka ÚV KSČ **Alexander Dubček** (reformista)
- V médiích se řeší dříve tabuizovaná témata + kritické diskuze / kultura nemá být limitována ideologickými požadavky / v červnu 1968 oficiálně zrušena cenzura
- Reformy jsou nepřijatelné pro další státy východního bloku >> **21. 8. 1968**: invaze vojsk Varšavské smlouvy
- Moskevský protokol – zrušena činnost organizací ustavených v průběhu reformního procesu, opětovně zavedená cenzura sdělovacích prostředků, posílená pozice státní bezpečnosti a armády a odstavení nevyhovujících politických představitelů.
- V dubnu 1969 předsednictvo ÚV KSČ přijalo Dubčkovu rezignaci a nahradil jej **Gustáv Husák** >> Odvrat od koexistence různých myšlenkových proudů ve společnosti a uměleckých proudů v kultuře – nyní jakékoliv alternativy hodnoceny jako „ideově cizí proudy“ a negativistické postoje“.

Reakce na politický vývoj v kinematografii

- Personální výměna nejprve na klíčových postech, poté čistka mezi řadovými pracovníky
- 23. září 1969 na místo ústředního ředitele ČSF nastoupil **Jiří Purš** (namísto Aloise Poledňáka)
- Říjen 1970 se pozice ředitele FSB definitivně ujímá **Miloslav Fábera**
- 1. 12. 1969 – ve funkci ústředního dramaturga FSB **Ludvík Toman** (namísto Břetislava Kuncce) >> tato pozice nově výrazně posílila; vedoucí TS musí pravidelně konzultovat veškeré záměry, od roku 1972 pak figuruje přednostně u schvalování filmů
- Nové vedení rozpouští TS i jednotlivé ideově-umělecké rady při TS, vzniká 7 nových dramaturgických skupin a centrální ideově umělecká rada >> výroba opět odtržena od literární přípravy a znovunastolena centralizovaná dramaturgie
- Cenzura – po srpnu 68 nový orgán Úřad pro tisk a informace, který postrádá filmový odbor >> cenzura prorůstá do samotných filmových struktur

Přechodné období v kinematografii

- Filmexport – do roku 1968 přetrvává orientace na západní kapitalistické trhy, dovoz atraktivních titulů z nesocialistických států; poté dochází k normalizaci vztahů se státy východního bloku (koprodukce, import, export)
- V květnu 1968 se Alois Poledňák jako ředitel ČSF vzdává některých klíčových pravomocí (např. schvalování filmových projektů)– nově tyto funkce přecházely na ředitele FSB.
- vVzniká nová TS Pavla Juráčka a Jaroslava Kučery, vytvořila *Ovoce stromů rajských jíme*, *Skřivánky na niti* a *Případ pro začínajícího kata*.
- Dochází k opětovnému nárůstu debutů („druhá nová vlna), v roce 1970 točí svojí celovečerní hranou prvotinu 7 režisérů X později snaha debutu řešit pomocí povídkových filmů a kolektivních debutů (+ Zlín).

Konkrétně...

- Díky polednovému vývoji se podařilo do výroby prosadit filmy, s jimiž se nějakou dobu otálelo (*Pasták, Žert, Farářův konec*)
- Některé filmy ale nebyly ve finále ani postprodukčně dokončeny, přestože se tvůrci do poslední chvíle snažili o záchranu.
- **Pasták** (r. Hynek Bočan) – do konce 80. let existoval jen v hrubém sestřihu, navzdory ambicím mu vetknout původně nezamýšlený rámec, který by celé vyprávění přesunul do subjektivní roviny
- **Archa bláznů** (r. Ivan Balada) - snaha snímek prezentovat jako univerzální poselství o společnosti, která promarnila šanci uskutečnit pozitivní změnu. Nové vedení upozorňuje na kritický obraz Sovětského svazu >> film zůstal jako odstrašující případ jen s definitivním obrazovým stříhem a zvukovým záznamem dialogů + záminka k rozpuštění TS Juráček-Kučera
- Kolektivní debut **Návštěvy** (r. Vladimír Drha, Milan Jonáš a Otakar Fuka) tematicky šlo o návrat k tematice politických vězňů 50. let, existující materiály s největší pravděpodobností byly zničeny (extrémní případ)

Jaromil Jireš (1935–2001)

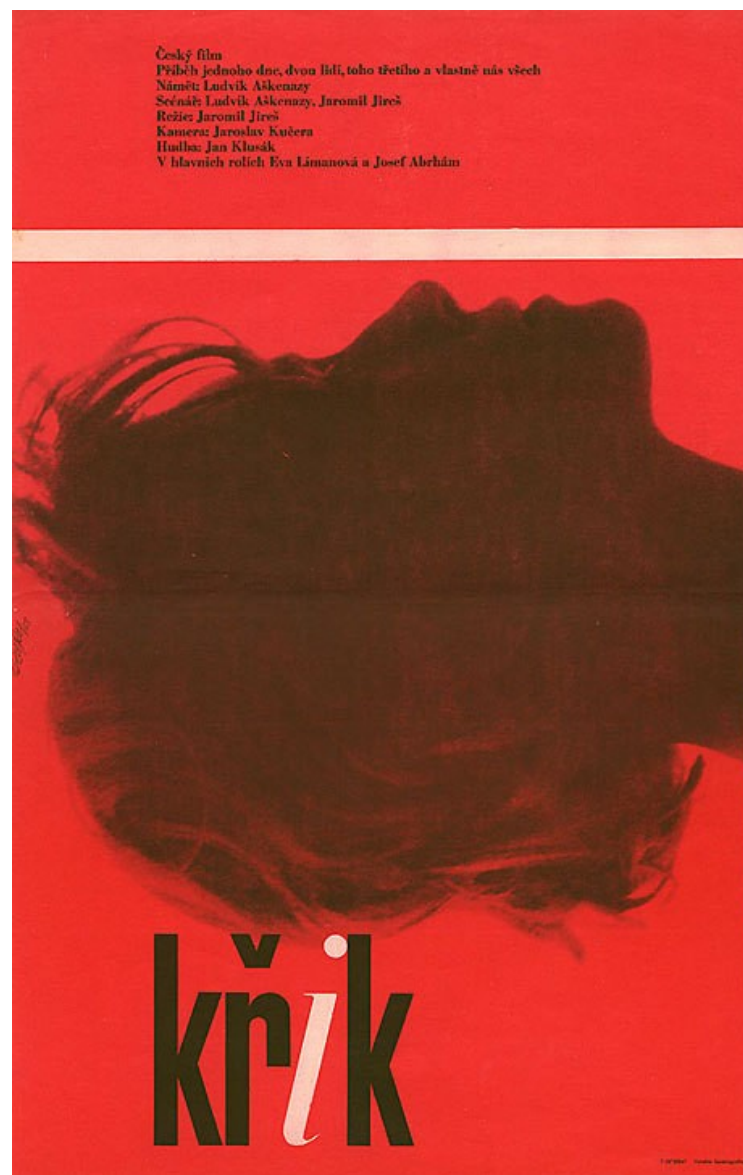
- Absolvent katedry kamery (1958) a režie (1960)
- „Měl mentalitu kameramana, svojí režii si nebyl nikdy jist“ (Jan Bernard) >> pomalý, precizní a důsledný
- Absorboval různorodé vlivy >> velmi eklektická poetika, typický Jirešův film nebo styl neexistuje

Sál ztracených kroků (1960), studentský film

Křik (1964)

- Adaptace knihy Ludvíka Aškenazyho *Černá bedýnka*
- Příběh o mladém manželském páru, očekávajícím narození prvního dítěte >> kontrast šťastného momentu s o něco truchlivějšími celospolečenskými otázkami >> má ve světě roku 1963 (kubánská krize, berlínská zeď, jaderné zbrojení) smysl na svět přivést dítě?
- V hlavní roli Josef Abrahám a Eva Límanová (neherečka, sestra Ivana Passera)
- „Vzorový“ film z pohledu státních a stranických autorit
- Film vybrán do hlavní soutěže festivalu v Cannes, kde získal zvláštní uznání za dílo mladého režiséra
- V československých kinech ho vidělo přes půl milionu diváků.

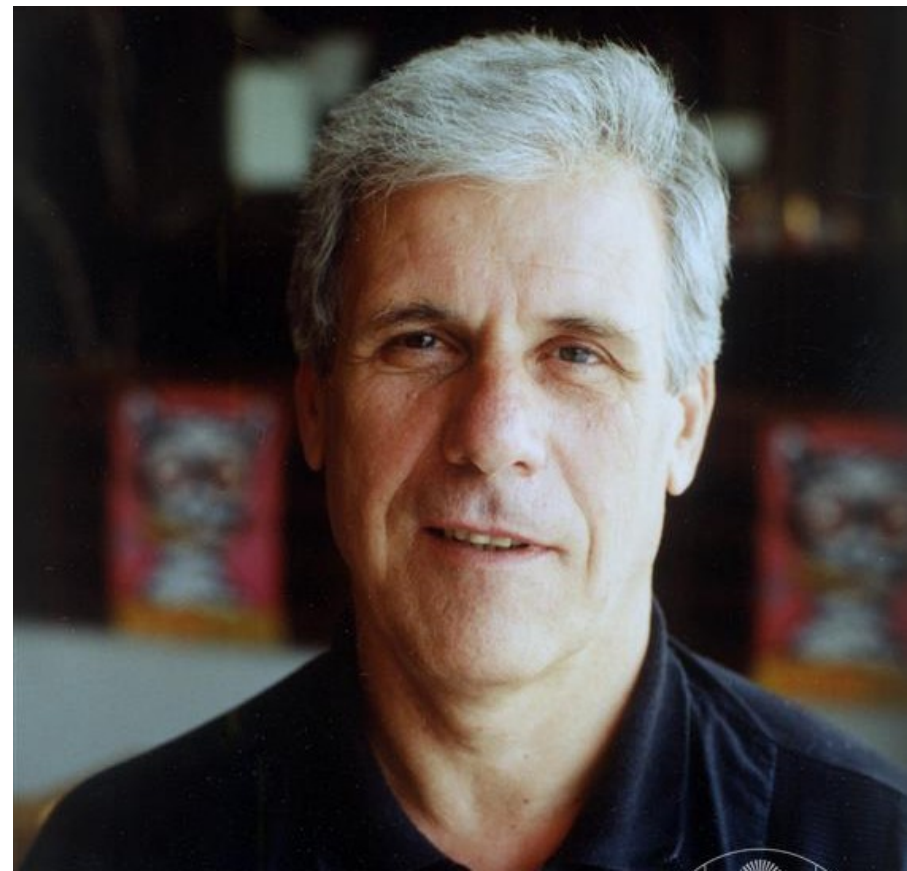

Žert (1969)

- Filmová adaptace stejnojmenného románu Milana Kundery
- Od celovečerního debutu *Křik* jej dělí 5 let
- Snaha setřást status vychvalovaného tvůrce: dva nerealizované projekty „Bílé břízy na podzim“ z prostředí Pomocných technických praporů a „Azurové peřeje“ jako výpověď o postupech totalitní propagandy
- Původně ambice adaptovat povídku z Kunderova souboru *Směšné lásky*, ale nakonec se po přečtení rukopisu *Žertu* rozhodl pro příběh Ludvíka Jahna, oběti stalinistických represí
- Opět dvě vyprávěcí linie; tentokrát ne subjektivní (intimní) a/vs celospolečenská, ale jako prolínání minulosti a přítomnosti pomocí řady asociací i náhodných podnětů (vyprávění + obraz)

Jan Schmidt (1934–2019)

- „věčný muž v pozadí“
- pojily ho profesní i přátelské vazby k Pavlu Juráčkovi – Juráček pro Schmidta napsal FAMU cvičení *Auta bez domova*, dále *Černobílou Sylvu*, *Konec srpna v hotelu Ozon* a společně režírovali středometrážní debut *Postava k podpírání*
- Režisér „žánrových“ filmů (post-apokalyptický *Konec srpna v hotelu Ozon*, kvazi-western *Kolonie Lanfieri*, dobrodružné – adaptace knih Eduarda Štorcha – *Osada havranů*, *Na veliké řece* a *Volání rodu*; nedokončený projekt „Situace vlka“ podle Jacka Londona)

Postava k podpírání (1965)

- Středometrážní režijní debut, spolu s Pavlem Juráčkem (kameraman Jan Čuřík)
- výrazně stylizované podobenství o lidském životě i totalitě, zastřená reflexe období kultu osobnosti
- Snímek vznikl v TS Šmída–Fikar, která v tomto období cíleně vyhledávala mladé talenty pro spolupráci
- Téma mizení lidí, funkcí, úřadů a celých provozoven, které jeden jsou na svém místě a strukturují lidské životy pravidly a nařízeními a další den mizí, aniž by nás z původní povinnosti následovat jejich řád a zákonitosti vyvázaly >> Interpretálně bohatý film, navzdory krátké metráži.

Konec srpna v hotelu Ozon (1967)

- Námět existoval už od roku 1958, ale tehdy bez šance na realizaci. Scénář Pavel Juráček podle vlastní povídky.
- Československý armádní film (ČAF) – paralelní studio, vytváří vlastní filmovou produkci (týdeníky, instruktážní filmy, dokumenty), ale v průběhu 60.let dvakrát zasáhlo do výroby hraných filmů – Ať žije republika (1965, r. Karel Kachyňa) a Konec srpna v hotelu Ozon >> ambice konkurovat ČSF
- Násilný film o skupině žen z nedaleké budoucnosti, ve světě zničeném nukleární katastrofou, ale také alegorické podobenství druhé světové války a zastřeně nostalgické ohlédnutí za první republikou
- Western? – téma hranice

KONEC SRPNA V HOTELU OZON

Hrají: Beta Poničanová, Ondrej Jariabek, Magda Seidlerová,
Vanda Kalinová, Irena Lžičařová, Nataša Maslovová, Hana
Vítková, Jana Nováková, Alena Lippertová, Jitka Hořejší.

Český film

Námět: Pavel Juráček

Scénář: Pavel Juráček,
Jan Schmidt

Kamera: Jiří Macák

Hudba: Jan Klusák

Režie: Jan Schmidt

Pavel Juráček (1935–1989)

- Scenárista, dramaturg, básník, prozaik, publicista, režisér.
- Dílo i osobnost jako intelektuální a interpretační výzva, náročné, místy vtipné, melancholické.
- Vyrůstal ve skromných poměrech s matkou. V dospívání psal básně a povídky; od roku 1951 si soustavně vedl deníkové záznamy.
- Vysokoškolská studia žurnalistiky ani dramaturgie a scénaristiky (od roku 1957) na FAMU nedokončil.
- Záhy ale získal pověst pronikavého talentu, od roku 1961 zaměstnán ve FSB jako dramaturg
- Režisérké ambice.

Každý mladý muž (1965)

- Civilní tragikomedie sestávající ze dvou povídek vykreslujících každodenní starosti mladíků, kteří se snaží překlenout povinnou vojenskou službu
- Juráčekův samostatný celovečerní režijní debut
- Ambice realisticky rozevřít obraz vždy pohotové, k službě vlasti připravené socialistické armády
- V květnu 1966 snímek uveden do kin; sám Juráček považoval výsledek za neuspokojivý kompromis a nerad se k němu vracel.
- <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=cIM51YjGJjk>

Případ pro začínajícího kata (1969)

- Lemuel Guliver, pětatřicátník z Dlouhé ulice, podniká neplánovanou cestu do říše Balnibarbi, na létající Laputu a zase zpátky
- Myšlenkově ambiciózní parafráze spíš než přímá adaptace třetího dílu *Gulliverových cest* autora Jonathana Swifta
- Spletitý film plný hyperbol a stylistických ornamentů
 - >> podobenství o totalitním zřízení, kde platí bizarní zákony a lpí se na nepsaných pravidlech
 - >> fantaskní podívaná
- Podobenství o toku času? Film jako sen? Styl jako proud vědomí?
- Události v srpnu 1968 způsobují odklad přípravných prací na filmu na leden
 - >> to všechno navyšuje se rozpočet a přispívá k nedůvěře v Juráčka ve FSB.
- V roce 1970 se film promítá v Karlových Varech, ale pouze zahraničním novinářům a distributorům, Pavel Juráček propuštěn z FSB.